

PRILOG HISTORIJATU OTKRIĆA CEROVAČKIH PEĆINA
 KOĐ GRAČACA U LICI
 (SR HRVATSKA)

Srećko Božičević[†]

Contribution to the history of discovery of Cerovac caves near Gračac. Written or documented data on the discovery, exploration and developing of Cerovac caves are, so far, dated only from the times of the "Lika" railroad construction, respectively its section between Gračac and Knin below Crnopac. Original photographs with details of geodetic measuring and railroad construction, and photographs of Cerovac caves dating from the year 1916 were found in the inheritance of Nikola Turkalj, engineer that supervised the construction of that particular section. Written statements of workers, as well as the recent questioning of retired Andrija Srkoč, gave us new knowledge about the times and events connected with the discovery of these caves, that are very significant natural objects for the Croatian tourism.

1. U v o d

Cerovačke pećine - donja, gornja i srednja s ukupnom dužinom od preko 4100 metara istraženih kanala i dvorana ubrajaju se još uvijek među najinteresantnije pećine na području Hrvatske. Preko 2000 metara za sada uređenih staza i osvijetljenih prostora oduševljava mnoge posjetioce.

Turistički interes se za njih povremeno povećava i postaje intenzivniji određeno vrijeme da bi nastupio i period kraćeg padanja u manji "zaborav" - ovisno o brizi o njima nekog pojedinca, grupe ili organizacije.

Iako za pećine dokumentirano znademo već preko 70 godina počeci ili "dan" otkrića još uvijek nije utvrđen! Ulaz u Donju pećinu danas je ispod nasipa pruge, dok je prirodni izgled bio svakako mnogo drugačiji. Zbog nalaza kostiju pećinskog medvjeda i os-
 † Geološki Zavod, Zagreb, Sachsova 2.

tale faune, te nalaza keramičkih fragmenata iz perioda ljudskog prisustva članova plemena Japoda vidljivo je, da je pećina bila poznata te posjećivana i u tom davnom vremenu. Otvor Srednje pećine nabušen je u usjeku pruge prilikom njene gradnje, a svojom morfologijom upućuje, da je dio jednog složenog spiljskog, odnosno, janskog sistema kojim su u masiv Crnopca također ponirale vode nekad više položenog gračačkog polja. Ulaz Gornje pećine svojim znatnim dimenzijama ispod litice Kesića upućuje na činjenicu, da je morao biti poznat i mnogo prije nego smo za to našli pisane podatke.

Pa tko je onda zapravo prvi otkrio i posjetio Cerovačke pećine?...

Osim ovog pitanja godine 1976 pojavio se napis PEĆINA S POGREŠNIM IMENOM u kom se nekadašnji učesnik gradnje ličke pruge zalaže, da donja pećina dobije naziv po svom otkrivaču Nikoli Turkelju. Kako je prošle godine "otkriven" i autor pisma iz godine 1936. o prvom izvađenom paleontološkom nalazu iz ove pećine - umirovljeni bankovni službenik Andrije Srkoč, dio saznanja o počecima "javnosti" ovih pećina polagano se upotpunjuje s historiografskog stanovišta.

2. Period 1800 - 1900-ta godina

Navedeno stoljeće interesantno je za upoznavanje svih dijelova Hrvatske, a napose područja krša. Sve su češći strani i naši putopisci koji krstare nekadašnjim ilirskim pokrajinama uz granicu tadašnjeg turskog carstva i opisuju život, rad i običaje naših naroda. Izdavanjem prvih knjiga, te časopisa i novina opisi naših krajeva sve su brojniji i cjelovitiji.

Sredinom stoljeća pojavljuju se domaći učenjaci Josip Schloseer i Ljudevit Vukotinović koji istražuju florističke i geološke zanimljivosti sjeverne i južne Hrvatske te rezultate svojih istraživanja objavljuju u stranim stručnim publikacijama, ali i popularne članke na hrvatskom jeziku. Krajiška vlada u Zagrebu godine 1874 izdaje knjige "Oskudica vode po krasu u Hrvatskoj vojnoj krajini" te "Kras hrvatske vojne krajine i kako da se spasi kraško pitanje uploške". Pod kraj stoljeća pojavlju se za ono vrijeme kapitalni geografski radovi: Klaićev i Hirčev "Prirodni zemljopis Hrvatske". Svaka od tih knjiga opisuje uz vrlo detaljan pristup područje krša - od rijeka, preko ponornica do jezera i planina. Posebna poglavlja posvećena su podzemnom svijetu, odnosno spiljama i po-

norima. Tako Klaić u poglavlju PEĆINE I ŠPILJE U HRVATSKOJ nabraja tada znane pojave između Drave i Save (2), u južnoj Hrvatskoj (26), u Dalmaciji (7) uz poseban opis Samogradske špilje kod Perušića. Hirc pak u svom POGLEDU U-PODZEMNI SVIJET DOMOVINE daje poseban prikaz pod nazivom "Kako smo upoznali hrvatske pećine" navodeći sve dotadašnje istraživače podzemlja i njihove napise.

U obadva vrlo detaljna geografska dijela među svim opisima pećina o Cerovačkim pećinama nema ni spomena. Klaić istina u opisu ponornica navodi Otuču "koja protiče i Gračcem, te se izpod Gračca gubi u ponore: Gućešin ponor i Kesića ponor", dok Hirc Gračac niti ne spominje.

Po svemu izgleda da je tada područje Cerovca i podnožja Crnopca bilo osamljeno i pusto bez značajnijih puteva i većih naselja. Povremene poplave polja vjerojatno su odbijale gorštacke Like, da se ovdje naseljuju u većem broju.

A ovdje ispod šiljatih obronaka Velebita u šipražju i niskom rašću krili su se otvori dvaju izuzetnih špiljskih prostora prepušteni svom prirodnom životu obavijenom tamom.

3. Gradnja ličke pruge

Negdje oko godine 1910-te započele su pripreme za gradnju dionice željezničke pruge od Gračaca do Knina. Mjernicima se pridružuju stanovnici Gračaca i okolnih sela. Tom se prilikom događa nešto što nalazimo dokumentirano tek u novinskom napisu objavljenom u "Politici" godine 1976. U prikazu između ostalog čitamo:

...Radovi na ovoj drugoj pruzi počeli su još 1912 godine. Naši Ličani uzimani su za najgrublje i najteže poslove. Od stručnjaka na gračaćkoj dionici bio je jedan jedini inženjer Nikola Turkalj rodom iz Slunja. Ja sam tada bio učenik sedmog razreda. Zaposlio sam se u ekipi inženjera Turkalja kao kurir i pratilac... Sjećam se padela je jesenja kiša, **susnježica** - bjelokapac, bilo nas desetak radnika sa inženjerom. Mjerili smo dva zapadna tunela kroz liticu Kesića. Onako pokisli i ozebli tražeći bilo kakovu okapinu da se sklonimo od nevremena našli smo na jednu rupu iz koje je izbijala topla para: oprezno, korak po korak, osvjetljavali smo bakljama tamne pećinske hodnike. Našli smo jednu posudu od pečene ilovače kojoj se Turkalj naročito obrađovao i poslao je u Zagreb... Drugim rječima Turkalj je s našom ekipom prvi mjerio i istraživao pećinu.

Sto, zato smo mi u Gračacu nazivali Turkaljeva pećina. Sadašnji naziv: Cerovačka pećina nije dobar. Vjerojatno je dat prema željezničkoj postaji Cerovac koja je tu, u blizini, uklještena između tunela. Smatram, da ovoj pećini treba vratiti njeno pravo ime...

Da li je ipak u ovom napisu autentičan prikaz otkrića ovih pećina za kojim tragamo? Želio sam porazgovarati s autorom napisa i saznati još koji detalj uz žaljenje što se već ranije nije oglasio! Pošao sam tragom navedene adrese i doznao, da je autor - penzionirani pukovnik JNA u međuvremenu preminuo. Od njegove obitelji dobivam kopiju dopisa, koji je poslao novinama. Iz popratnog pisma uredniku vidi se što ga je potaklo za njegovo javljanje. On piše: ... Vazda me potiskivala neka reklo bi se domorodačka dužnost, da ovaj napis o našim pećinama objavim. Kad sam god boravio u Gračacu, smetala me ona tablica sa natpisom Cerovačke špilje. Priznajem, da sam to trebao već ranije učiniti, ali kaže se za nešto korisno i historijski tačno, nikad nije kasno. /podcrtao S.B./

Uvidom u kopiju poslanog članka našao sam detalje koji nisu objavljeni, a bitni su za pitanje, koje smo si postavili. Ispod naziva članka je podnaslov: Za bolji naziv - prema otkriću i mjestu gdje se nalaze. Čitajući kopiju članka našao sam ispušten velik dio teksta, koji slijedi iza rečenice: Pokisli i ozebli tražeći kakvu bilo okapinu, da bi se sklonili od nevremena, naišli smo na jednu rupu iz koje je izbijala topla para...

Slijedi neobjavljeni tekst: Brzo smo otkopali ulaz toliko, da smo se u nj mogli potrbuške uvući. Sreo nas je gusti zastrašujući mrak. Osvjetljavali smo šibicama i oprezno polako korak po korak koračali u dubinu. Odmah za nama uvukao se i inž. Turkalj. Pod nogama je škripalo razbijeno zemljano /glineno/ posude, a pred nama se isprečio nekada od granja /pruća/ ispleteni plot, koji se pri našem dodiru smrvio. Inž. Turkalj naredio nam je, da dalje ne prodiremo i da ništa ne diramo dok pećinu ne osvjetlimo. Drugi dan je mene poslao u mađarski magacin po baklje /prvi put vidio/. Čim smo zapalili snop baklji sa stropa i zidova visokih i širokih galerija, hiljade svjetlećih okamenjenih ledenica svih maštovitih oblika i preljevajućih različitih boja, za časak su nas zaslijepile. Veličanstven i doživotno u svijesti sačuvan prizor. Oprezno i korak po korak osvjetljavali smo bakljama guste mračne slojeve i osvajali dužinu pećine, verući se i ponekad spotičući se i glavom udarajući o

stalaktite i stalagmite. Na oko 800 metara od ulaza naišli smo na jedno malo jezerce. Pokraj njega našli smo jednu malu neoštećenu posudicu od pečene ilovače /veličina pola litre/. Inž. Turkalj joj se naročito obrađivao i rekao, da će je poslati u muzej u Zagreb. U jezercu nijesmo primjetili ništa od životinjskog ili biljnog svijeta. Pregarili smo i pokušali dalje u dubinu pećine prodirati ali tlo je bilo razmočeno i glibovito, da nam to nije uspjelo. Slijedeća 2 - 3 dana ing. Turkalj sa našom ekipom vršio je instrumentalna mjerenja pećine. Zanimalo ga je pravac pružanja i visina pećine obzirom, da je neposredno iznad nje probijen prvi tunel. Poneki put pozivao me u kancelariju i davao da izračunavam proste jednažbe i tom prilikom pokazao mi je profil /vertikalni presjek/ i tumačio mi, da se pravac pružanja pećine i smjer tunela ukrštavaju negdje iznad onog jezera, a debljina kamenog sloja između svoda pećine i osnovice tunela da iznosi 17 metara. Pošto će kroz ljuti stanac kamen tunel biti probijen ispod kog je pećina, to nema opasnosti od rušenja pećine pod teretom vlakova koji će kroz njega prolaziti. Mi smo u Gračacu tu pećinu nazvali Turkaljeva pećina pošto je on otkrio i prvi promjerio, ispitao i ukazao na vrednost skrivenog podzemnog majstorstva prirode. Zanesen tim veličanstvenim prirodnim kiparstvom, govorio je, da bi za svako oštećenje, bio u stanju ubiti počinioca. Iznad te Turkaljeve pećine i željezničke pruge i ceste koja je prethodno građena uporedo sa vodovodom, iz goleme litice čudesno zjapi ogromni ulaz u drugu pećinu. Ona je poslužila kao radnička kuhinja i nije tada ispitivana. Nju smo zvali Kesića pećina. U njoj su plandovala koze Kesića. Očito je dakle, da sadašnji naziv pećina ne odgovara otkriću i mjestu gdje se one nalaze.

Mišljenja sam, da bi se pećini o kojoj je uglavnom riječ, trebao vratiti njezin prvotni naziv Turkaljeva pećina, pošto je to prvi čovjek, koji je u nju kročio, naučno ispitao i ukazao na veličanstveno umijeće podzemnog skrivenog prirodnog kiparstva. (podcrtao S.B.) Pećinu pak iznad Turkaljeve pećine, odnosno iznad željezničke pruge /ceste i vodovoda/ trebalo bi nazivati Kesića pećina. Tako smo mi Gračani te pećine i nazivali...

Prema navedenom ing. Nikoli Turkalju izgleda zaista pripada riječ - prvi - koji je istraživao i mjerio ove pećine i vodio brigu o njihovoj zaštiti. U originalnim nacrtima trase pruge vjerovatno je ucertano i mjesto nadenog otvora jer je dio došao u kameni podzid.

4. Rezultati Turkaljeva rada

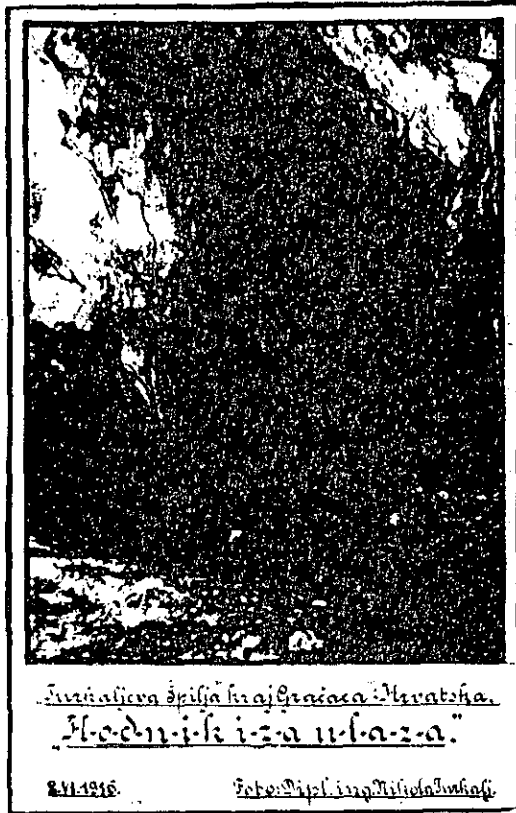
Zbog iznenadne i prerane smrti ing. Turkalja dugo je vremena proteklo dok se ušlo u trag nekim podacima i rezultatima rada vezanim uz otkrića pećina uz ličku prugu nedaleko od Gračaca. Zahvaljujući Anđriji Srkoču iz Velike Gorice kraj Zagreba koji je u jednoj emisiji radio stanice "Sljeme" poznao sve znance prvog istraživača ovih pećina da mu se jave i iznesu svoja sjećanja. Između ostalih javila se i akademska slikarica Zorica Turkalj s kojom živi njezina majka (udovica Nikole) - Marija Turkalj. Susretljivošću i razumijevanjem nasljednika ing. Turkalja konačno je dobijen uvid u sačuvanu dokumentaciju vezanu uz gradnju pruge, te u fotografije koje je snimio u vrijeme svojih istraživanja u pećinama.

Interes za ljepote i oduševljenje prirodom Like vidljivo je iz panoramskog snimka N. Turkalja "Pogled na Velebit od Raduča u Lici" na kojoj je snimajući najviše vrhove Velebita obuhvatio oko 40 km njegovog masiva. Osim toga snimao je u toku samog trasira-

nja i gradnje pruge, ali i po ostalim dijelovima Like.

Za nas su svakako posebno interesantne fotografije iz gračačkog podzemlja na kojima je osobno, svojim školovanim ukrasnim

pismom upisao naslove: Žrtvenik, Most od sige, Cipresa, Plast, Hodnik iz ulaza i druge. U potpisu stoji upisan naziv "Turkaljeva Špilja" kraj Gračaca - Hrvatska, Foto: Ing. Nikola Turkalj. Na nekoliko snimaka upisan je i datum: 8.VI.1916. Snimke koje danas možemo vidjeti nalijepljene su na sivo-smedi karton, a bile su vjerojatno korištene na nekoj izložbi ili su visile u radnim prostorijama željezničke uprave. Naime, na poledini je naljepnica na kojoj je velikim slovima pisače mašine upisano: Direkcija Zagreb, II. sekcija Zagreb - Sava. Vlasništvo Ing. N. Turkalja. To je naziv ustanove u kojoj je Turkalja i zadesila iznenadna smrt za radnim stolom.

Sve fotografije su snimljene s mnogo osjećaja za detalje i sve ono što je značajno na nekom prostoru u pećini. Na nekoliko snimaka fotografirane su i osobe s kojima je Turkalj radio. Neke od

njih vjerojatno bi mogli i prepoznati njihovi rođaci ili nasljednici. Prilična je šteta što nisu sačuvani i negativni snimaka, jer bi oni bili jedinstvena dokumentacija.

Pretpostavljam da će se u ostavštini ing. Turkalja pronaći još dosta vrijednih podataka - pisanih, crtanih ili fotografiranih. Dokumentarnu vrijednost svakako imaju i geodetske podloge za trasu željezničke pruge te cjevovoda za željeznički vodovod na kojima su svakako ucrtani i ovi prirodni otvori pećina.

5. Zaključak

Cerovačke pećine - donja, srednja i gornja s ukupnom dužinom od preko 4100 metara istraženih kanala i dvorana ubrajaju se još uvijek među najinteresantnije pećine na području Hrvatske. Iako za pećine dokumentirano znademo već preko 70 godina počeci ili "dan" otkrića još uvijek nije utvrđen! Ulaz u donju pećinu danas je ispod nasipa željezničke pruge, dok je prirodni izgled bio svakako mnogo drugačiji. Pisane ili dokumentirane podatke o otkrivanju, istraživanju i uređivanju Cerovačkih pećina za sada možemo pronaći samo iz vremena gradnje tzv. "ličke" željezničke pruge, odnosno njezine dionice između Gračaca i Knina ispod velebitskog uzvišenja Crnopac. Zbog svoje nepristupačnosti speleološke pojave u ovom kraju nisu bile ni poznate vrsnim geografskim putopiscima između 1800 - 1900-tih godina, koji su tada obilazili područja naše domovine. Pećine se ne spominju niti u dijelima Klaića niti Hirca. U ostavštini ing. Nikole Turkalja, koji je vodio i nadzirao izgradnju navedene dionice navedene su originalne fotografije s detaljima geodetske izmjere i izgradnje pruge, te snimke is spiljskog podzemlja Cerovačkih pećina datirane sa godinom 1916-tom. Pisana izjava sudionika izgradnje pruge na ovom mjestu, pukovnika Nikole Gajića dokazuje, da je ing. Nikola Turkalj bio zaista prvi koji je "u nju kročio, naučno ispitao" i vodio brigu oko njezine zaštite. Najnovija ispitivanja umirovljenika Andrije Srkoča omogućuju nam nova saznanja o vremenu i događajima vezanima uz otkriće ovih za turizam Hrvatske vrlo značajnih prirodnih objekata.

6. Literatura

- Božičević, S. 1954, Cerovačke pećine. Vjesnik od 21. XII., Zagreb
 Božičević, S. 1974, Neiskorišteno bogatstvo u temi Cerovačkih pećina. Ličke novine br. 24., Gospić
 Božičević, S. 1976, Cerovačke pećine pod svjetlom reflektora. Priroda br. 10., Zagreb

- Božičević, S. 1979. Važnost Cerovačkih pećina za razvoj turizma u općini Gračac, Zbornik radova II. znanstv. simpoz. Gospić.
- Malez, M. 1965. Cerovačke pećine. Speleološko društvo Hrvatske, knj. 1, Zagreb.
- Srkoč, A. 1988. U potrazi za jednim pismom. Naše planine, br. 1-2, Zagreb.